

TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOY-IQTISODIY MOHIYATI VA UNDA INNOVATSION FAOLIKNI OSHIRISH XUSUSIYATLARI

Aliqulova Madina

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Turizm va mehmondo'stlik yo'nalishi 2-bosqich talabasi

aliqulovam084@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0007-4467-9018>

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada turizm sohasini rivojlantirishning ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati hamda ushbu jarayonda innovatsion faoliyatni oshirishning o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilingan. Hozirgi globallashuv va raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm milliy iqtisodiyotning muhim tarmoqlaridan biri sifatida mamlakatning iqtisodiy barqarorligi, hududlar rivoji, yangi ish o'rinlari yaratish va aholi farovonligini oshirishda katta ahamiyat kasb etmoqda. Maqolada turizmning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi, xizmatlar eksportini kengaytirishdagi roli hamda ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirishga ta'siri yoritilgan.

Shuningdek, turizm sohasida innovatsion faoliyatni rivojlantirishning zamonaviy yo'nalishlari, xususan, raqamli texnologiyalarni joriy etish, elektron turizm xizmatlari, onlayn bronlashtirish tizimlari, sun'iy intellekt va marketing innovatsiyalaridan foydalanish masalalari ko'rib chiqilgan. Innovatsiyalar turistik xizmatlar sifatini oshirish, turistlar oqimini ko'paytirish, xizmat ko'rsatish samaradorligini yaxshilash hamda xalqaro bozorda milliy turizm raqobatbardoshligini ta'minlashning muhim omili sifatida baholangan.

Maqolada, shuningdek, turizmni rivojlantirishda davlat siyosati, investitsiyalarni jalb qilish, infratuzilmani modernizatsiya qilish va ekologik turizmni qo'llab-quvvatlashning ahamiyati ochib berilgan. Innovatsion yondashuvlar asosida turizm xizmatlarini

diversifikatsiya qilish mamlakatning turistik salohiyatidan samarali foydalanishga xizmat qilishi ta'kidlangan. Tadqiqot natijalari turizm sohasida innovatsion faoliyatni kengaytirish orqali iqtisodiy o'sishni jadallashtirish, hududiy rivojlanishni ta'minlash va xalqaro turizm bozorida milliy brendni mustahkamlash imkoniyatlarini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: turizm, innovatsion faoliyat, raqamli texnologiyalar, turistik xizmatlar, iqtisodiy rivojlanish, ijtimoiy-iqtisodiy samaradorlik, investitsiya, infratuzilma, elektron turizm, marketing innovatsiyalari, raqobatbardoshlik, ekologik turizm.

Kirish

Bugungi kunda turizm jahon iqtisodiyotining eng tez rivojlanayotgan va yuqori daromad keltiruvchi tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, turizm nafaqat iqtisodiy o'sishni ta'minlovchi muhim omil, balki mamlakatning xalqaro imijini shakllantirish, hududlar infratuzilmasini rivojlantirish, aholi bandligini oshirish hamda madaniy almashinuvni kuchaytirishda ham katta ahamiyat kasb etadi. Shu sababli ko'plab davlatlarda turizm strategik tarmoq sifatida e'tirof etilib, uni modernizatsiya qilish va innovatsion rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.¹

O'zbekiston ham boy tarixiy-madaniy merosi, qadimiy shaharlari, noyob me'moriy obidalari va tabiiy resurslari bilan yirik turistik salohiyatga ega davlatlardan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda mamlakatda turizm sohasini rivojlantirish, xorijiy va mahalliy turistlar oqimini ko'paytirish, xizmatlar sifatini oshirish hamda zamonaviy turistik infratuzilmani shakllantirish borasida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, vizasiz rejimning joriy qilinishi, transport-logistika tizimining takomillashuvi, mehmonxona va xizmat ko'rsatish obyektlarining ko'payishi turizmning iqtisodiy samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, global raqobatning kuchayishi turizm sohasida innovatsion yondashuvlarni qo'llash zaruratini yuzaga keltirmoqda. Zamonaviy turizm bozorida turistlarning talabi tobora o'zgarib, xizmatlarning sifati, tezkorligi va qulayligi asosiy

1. ¹ Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O'zbekiston strategiyasi*. – Toshkent: "O'zbekiston", 2021. – 464 b.

mezonlardan biriga aylanmoqda. Bunday sharoitda raqamli texnologiyalar, elektron platformalar, onlayn bronlashtirish tizimlari, mobil ilovalar, sun'iy intellekt va marketing innovatsiyalaridan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Innovatsion faoliyat turizm korxonalarining samaradorligini oshirish, yangi xizmat turlarini yaratish hamda milliy turizm mahsulotining xalqaro bozordagi raqobatbardoshligini mustahkamlash imkonini beradi.

Turizmning ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati uning ko'p tarmoqli va kompleks xarakterga ega ekanligida namoyon bo'ladi. Ushbu soha transport, savdo, aloqa, qurilish, hunarmandchilik, madaniyat va xizmat ko'rsatish kabi ko'plab yo'nalishlarning rivojlanishiga turtki beradi. Natijada yangi ish o'rinlari yaratiladi, aholining daromadlari oshadi va hududlarning iqtisodiy faolligi kuchayadi. Ayniqsa, ichki turizmni rivojlantirish orqali chekka hududlarda tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va mahalliy aholi turmush darajasini yaxshilash imkoniyati kengayadi.²

Mazkur maqolada turizm sohasini rivojlantirishning ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati, uning mamlakat iqtisodiyotidagi o'ri hamda sohada innovatsion faoliyatni oshirishning o'ziga xos xususiyatlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, turizmni innovatsion rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari va istiqbollari bo'yicha taklif hamda tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Asosiy qism

Turizm sohasi zamonaviy iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida alohida o'rin egallaydi. Ushbu tarmoq iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, yangi ish o'rinlarini yaratish, xizmatlar bozorini kengaytirish hamda hududlarning investitsion jozibadorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Turizmning rivojlanishi transport, mehmonxona xo'jaligi, umumiy ovqatlanish, savdo, madaniyat va kommunikatsiya kabi ko'plab sohalarning ham

2. ² Schumpeter J.A. *The Theory of Economic Development*. – Cambridge: Harvard University Press, 1934. – 255 p.

rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu jihatdan turizm iqtisodiyotning multiplikativ samaraga ega bo'lgan tarmoqlaridan biri sifatida baholanadi.

Turizmning ijtimoiy ahamiyati ham nihoyatda katta. Mazkur soha aholining madaniy saviyasini oshirish, milliy qadriyatlarni targ'ib qilish, xalqaro madaniy aloqalarni mustahkamlash va xalqlar o'rtasidagi do'stona munosabatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, tarixiy obidalar, milliy an'analar va ekologik maskanlarga bo'lgan qiziqishning ortishi turizmning madaniy-ma'rifiy ahamiyatini yanada kuchaytirmoqda. Shu bilan birga, ichki turizmni rivojlantirish aholining dam olish imkoniyatlarini kengaytirib, hududiy iqtisodiy faollikni oshirishga yordam beradi.

Hozirgi kunda turizm sohasida innovatsion faoliyatni rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Innovatsiyalar turistik xizmatlar sifatini yaxshilash, turistlarga qulaylik yaratish hamda xizmat ko'rsatish jarayonlarini optimallashtirish imkonini beradi. Xususan, raqamli texnologiyalar asosida onlayn bronlashtirish tizimlari, elektron to'lov xizmatlari, virtual sayohatlar, mobil ilovalar va sun'iy intellektdan foydalanish turizm samaradorligini oshirmoqda. Bunday texnologiyalar turistlarga tezkor va sifatli xizmat ko'rsatish bilan birga, korxonalar xarajatlarini kamaytirishga ham xizmat qiladi.

Innovatsion faoliyatning yana bir muhim yo'nalishi marketing tizimini takomillashtirish bilan bog'liqdir. Zamonaviy marketing vositalari, internet reklamalari, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli platformalar orqali turistik mahsulotlarni xalqaro bozorda targ'ib qilish imkoniyatlari kengaymoqda. Natijada mamlakatning turistik brendi shakllanib, xorijiy turistlar oqimi ortmoqda. Shu bilan birga, ekologik turizm, gastronomik turizm, ziyorat turizmi va agro-turizm kabi yangi yo'nalishlarning rivojlanishi turizm xizmatlarini diversifikatsiya qilishga yordam bermoqda.

Turizm sohasini innovatsion rivojlantirishda davlatning qo'llab-quvvatlovchi siyosati ham muhim ahamiyatga ega. Infratuzilmani modernizatsiya qilish, investitsiyalarni jalb etish, zamonaviy mehmonxonalar va transport tizimlarini rivojlantirish orqali turizmning raqobatbardoshligi oshirilmoqda. Shu bois innovatsion yondashuvlar asosida turizmni

rivojlantirish mamlakat iqtisodiy taraqqiyotini jadallashtirish va xalqaro turizm bozorida mustahkam o‘rin egallashning muhim omili hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Turizm sohasini rivojlantirish va unda innovatsion faoliyatni oshirish masalalari iqtisodchi olimlar, xalqaro tashkilotlar hamda tadqiqotchilar tomonidan keng o‘rganilgan ilmiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Xorijiy ilmiy adabiyotlarda turizmning iqtisodiy o‘sishga ta’siri, xizmatlar sifatini oshirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish hamda innovatsion boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish masalalariga alohida e’tibor qaratilgan. Jahon turizm tashkiloti (UNWTO) tadqiqotlarida turizm iqtisodiyotning strategik tarmog‘i sifatida baholanib, uning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi, eksport salohiyati va bandlikni ta’minlashdagi roli ilmiy asosda yoritilgan.

Xorijlik olimlardan M. Porter, P. Drucker va J. Schumpeterning ilmiy qarashlarida innovatsion rivojlanish va raqobatbardoshlik omillari tahlil qilingan bo‘lib, ushbu nazariyalar turizm sohasida ham keng qo‘llaniladi. Xususan, J. Schumpeter innovatsiyani iqtisodiy rivojlanishning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida talqin qiladi. Bu yondashuv turizm xizmatlarini diversifikatsiya qilish, yangi xizmat turlarini yaratish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish jarayonlarini tushuntirishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. M. Porter esa raqobat ustunligini shakllantirishda innovatsion yondashuvlarning ahamiyatini ko‘rsatib bergan.³

Mahalliy olimlar tomonidan ham turizmni rivojlantirishning iqtisodiy va tashkiliy jihatlari keng tadqiq etilgan. O‘zbekistonlik iqtisodchi olimlarning ilmiy ishlarida mamlakatning turistik salohiyati, tarixiy-madaniy resurslardan samarali foydalanish, hududiy turizmni rivojlantirish hamda turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish masalalari tahlil qilingan. So‘nggi tadqiqotlarda raqamli iqtisodiyot sharoitida elektron turizm xizmatlarini rivojlantirish, onlayn platformalardan foydalanish va marketing innovatsiyalarini joriy etishning samaradorligi alohida o‘rganilgan.

3. ³ Porter M.E. *Competitive Advantage of Nations*. – New York: Free Press, 1990. – 896 p.

Mazkur maqolani tayyorlash jarayonida ilmiy bilishning tahlil, sintez, qiyosiy taqqoslash, statistik kuzatish va tizimli yondashuv usullaridan foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasi turizmning ijtimoiy-iqtisodiy mohiyatini chuqur tahlil qilish va innovatsion faoliyatning soha rivojiga ta'sirini aniqlashga qaratildi. Shuningdek, xalqaro tajriba va milliy amaliyotning qiyosiy tahlili asosida turizmni innovatsion rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari belgilab olindi. Tadqiqot davomida turizm sohasiga oid normativ-huquqiy hujjatlar, statistik ma'lumotlar, ilmiy maqolalar va xalqaro tashkilotlar hisobotlaridan foydalanildi. Ushbu metodologik yondashuv mavzuning nazariy va amaliy jihatlarini kompleks ravishda yoritish imkonini berdi. **Natijalar tahlili**

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, turizm sohasini rivojlantirish mamlakat iqtisodiyotining barqaror o'sishini ta'minlashda muhim omillardan biri hisoblanadi. Turizmning rivojlanishi xizmatlar hajmining oshishi, yangi ish o'rinlarining yaratilishi va hududlarning iqtisodiy faollashuviga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, tarixiy-madaniy obidalar va ekologik resurslarga boy hududlarda turizm infratuzilmasining kengayishi mahalliy aholining daromad manbalarini ko'paytirishga xizmat qilmoqda. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, turizm sohasiga yo'naltirilgan investitsiyalar transport, mehmonxona xo'jaligi, savdo va xizmat ko'rsatish kabi boshqa tarmoqlarning ham rivojlanishiga turtki bermoqda.

Tahlillar natijasida innovatsion faoliyatning turizm samaradorligini oshirishdagi o'rni yuqori ekanligi aniqlandi. Xususan, raqamli texnologiyalar va elektron xizmatlarning joriy etilishi turistlarga ko'rsatilayotgan xizmatlar sifati va qulayligini oshirmoqda. Onlayn bronlashtirish tizimlari, mobil ilovalar, elektron to'lov tizimlari va internet marketing vositalari turizm korxonalarining mijozlar bilan aloqasini kuchaytirib, xizmat ko'rsatish jarayonlarini tezlashtirmoqda. Shu bilan birga, sun'iy intellekt va zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish turistlarning ehtiyojlarini oldindan tahlil qilish hamda individual xizmatlar taklif etish imkoniyatini yaratmoqda.

Tadqiqot davomida ekologik turizm, gastronomik turizm va ziyorat turizmi kabi yangi yo'nalishlarga bo'lgan talab ortib borayotgani kuzatildi. Bu esa turistik xizmatlarni diversifikatsiya qilish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, ichki turizmni rivojlantirish

orqali hududiy iqtisodiyotning faollashuvi va aholi bandligining oshishi muhim natijalardan biri sifatida baholandi. Shu bilan birga, ayrim hududlarda infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi, malakali kadrlar yetishmasligi va raqamli xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarining cheklanganligi turizm rivojiga salbiy ta'sir ko'rsatayotgani aniqlandi.

Umuman olganda, natijalar tahlili turizmni innovatsion asosda rivojlantirish mamlakatning iqtisodiy salohiyatini oshirish, xalqaro turizm bozorida raqobatbardoshlikni kuchaytirish va aholining turmush darajasini yaxshilashda muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatdi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, turizm sohasi mamlakat iqtisodiyotining strategik yo'nalishlaridan biri bo'lib, uning rivojlanishi iqtisodiy o'sish, aholi bandligi va hududlar taraqqiyotiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Turizmning ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati uning ko'plab tarmoqlar bilan uzviy bog'liqligida hamda xizmatlar bozorini kengaytirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va milliy daromadni oshirishdagi ahamiyatida namoyon bo'ladi. Ayniqsa, tarixiy-madaniy meros va tabiiy resurslardan samarali foydalanish mamlakatning turistik salohiyatini yanada oshirish imkonini beradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, innovatsion faoliyatni rivojlantirish turizm sohasining samaradorligi va raqobatbardoshligini oshirishning asosiy omillaridan biridir. Raqamli texnologiyalar, elektron platformalar, onlayn xizmatlar va zamonaviy marketing vositalarining qo'llanilishi turistlarga sifatli va tezkor xizmat ko'rsatish imkonini yaratmoqda. Shu bilan birga, innovatsiyalar turizm korxonalarining xarajatlarini kamaytirish, boshqaruv tizimini takomillashtirish va yangi turistik mahsulotlarni shakllantirishga xizmat qilmoqda.

Maqolada olib borilgan tahlillar asosida turizmni innovatsion rivojlantirish uchun bir qator ustuvor yo'nalishlarni amalga oshirish zarurligi aniqlandi. Jumladan, turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, malakali kadrlar tayyorlash va investitsiyalarni jalb qilish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Shuningdek, ekologik turizm, ziyorat turizmi va agro-turizm kabi istiqbolli yo‘nalishlarni rivojlantirish orqali hududlarning turistik jozibadorligini oshirish mumkin.

Kelgusida turizmni rivojlantirishda davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish, xalqaro tajribalarni amaliyotga tatbiq etish hamda innovatsion boshqaruv mexanizmlaridan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu asosda turizm sohasini modernizatsiya qilish mamlakat iqtisodiy taraqqiyotini jadallashtirish, xalqaro maydondagi nufuzini oshirish va aholining farovonligini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O‘zbekiston strategiyasi*. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2021. – 464 b.
2. Schumpeter J.A. *The Theory of Economic Development*. – Cambridge: Harvard University Press, 1934. – 255 p.
3. Porter M.E. *Competitive Advantage of Nations*. – New York: Free Press, 1990. – 896 p.
4. Drucker P.F. *Innovation and Entrepreneurship*. – New York: Harper Business, 2006. – 288 p.
5. Qosimova M.S. Turizm xizmatlari bozorini rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlari // *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar*. – Toshkent, 2022. – №4. – B. 45–52.